

олошке природе. Издавачи су одбијали да штампају његове књиге¹, позоришне трупе да изводе његове драме², док критичари углавном (с изузетком блиских пријатеља Станислава Винавера и Исидоре Секулић) нису налазили лепих речи за његова дела. Према томе, разумљиво је да је Настасијевић веома мало утицао на профил тадашњег књижевног живота. Тек после 1951. године извесни књижевни кругови схватају да у недру наше литературе постоји песник који још није довољно откривен и чије песничке вредности се тек наслућују.³ Слична судбина, показали смо, задесила је и Милана Шевића, а појава Зорице Хаџић и њених напора на ревалоризацији његовог стваралачког опуса који се читавају првенствено кроз њен приређивачки рад на Шевићевим *Дневницима*, те кроз ауторски рад на овој књизи којом покушава да расветли основни импулс Шевићевог књижевног рада⁴, наговештава нам да и његово време тек долази.

Др Свешлана Љ. МИЛАШИНОВИЋ

научни сарадник

Матица српска, Нови Сад

Одељење за књижевност и језик

Летопис Матице српске

smilasinovic@maticasrpska.org.rs

ГОРЊИ И ДОЊИ ТЕКСТ

Зорица Хаџић, *О Милану Шевићу*, Академска књига, Нови Сад 2017

Тешко да је у српској књижевности, до пре неку годину, постојала већа несразмера између онога што је неко урадио и онога што се о њему зна, као што је то био случај са Миланом Шевићем! Исписујем ову ограду – до пре неку годину – јер се данас о Шевићу и зна и пише. Наиме, у

¹ Српска књижевна задруга 1931. године није прихватила да буде издавач збирке приповедака *Хроника моје вароши*.

² Београдска опера још 1927. године музичку драму *Међулушко благо* није уврстила у свој редован годишњи репертоар, а потпуно исто поступио је и ансамбл Народног позоришта у случају драме *Недозвани*.

³ Борислав Михајловић уврстио га је у своју *Антологију ђесника између два раја*, чувена едиција „Српска књижевност у сто књига” објављује избор његових дела, а његове песме заузимају значајно место и у *Антологији српске поезије* Зорана Мишића, издавачи почињу да штампају његова дела, а позоришне трупе да изводе његове драме.

⁴ „Гледајући резигнирано на све стране око себе нехајан однос институција према рукописима, периодици, старим књигама, чинио је све да стање поправи. Јавно је покушао да опомене на јавашлук и нехај према ономе што је наша књижевна историја” (163).

распону од неколико година, појавиле су се две приређене Шевићеве књиге, потом три књиге Шевићевих *Дневника*, и, коначно, ова књига једноставног наслова: *О Милану Шевићу*. Све то трудом Зорице Хаџић. И већ се *јасно назире* (чист оксиморон) чиме је то Милан Шевић задужио свој народ.

Но, хтели ми то или не, морамо најпре покушати, заједно са Зорицом Хаџић, да откријемо како се десило да Шевића толико година нема у српској књижевности. (А није био „народни непријатељ”, који је убијен на крају Другог светског рата...) Ако погледамо људе са којима је био у пријатељским односима, све ће то изазвати додатну збуњеност. Јер, ту су, поред Змаја и Лазе Костића, и Милан Савић, Симо Матавуљ, Бора Станковић, Слободан Јовановић, Светислав Стефановић, па све до Милоша Црњанског, Ивана Мештровића и Анице Савић Ребац... Био је у лепим односима и са Јоцом Савићем; пришао је и Хенрику Ибзену... Врата двора су му била отворена – посредовао је код Краља у корист Мештровића...

Могли бисмо засладити ову причу о изгону из српске књижевности Шевићевом подељеношћу. Прво, био је подељен између књижевности и педагогије; потом између Београда и Новог Сада; између Змаја и Лазе Костића... Као да се није одлучио ни ком веку ће припасти: живео је исти број година и у 19. и у 20. веку... Али, све би то била празна литераризација.

Шевића је, упућује нас на то Зорица Хаџић, уништио судар са књижевним ауторитетима. Прво са Београдом: почевши од Јована Скерлића, па до Павла Поповића... Лепо и лако и богато нам је испричана та прича о сукобу са Скерлићем. Тачно се види генеза тог сукоба: успела је Зорица Хаџић да открије ону грудву снега која је покренула лавину у односу између Скерлића и Шевића. (Наравно, нигде Зорица Хаџић то неће рећи грубо – већ ће „ублажавати” сукоб и посматрати га из више углова. Понекад се учини као да жели да, накнадно, измири Шевића и Скерлића.) Ипак су они били два света: Скерлић, који граби од живота и отима – који, понекад, не стигне да прочита оно о чему пише; и Шевић, који одлаже, који има времена, који и готове ствари не даје у штампу – већ их, по сто-ти пут, проверава. (Знам да је сурова ова реченица о Скерлићевом нечитану, али нисам је ја написао, већ Шевић; ја сам у овом случају само сведок: имао сам прилике да читам Скерлићева писма Тихомиру Остојићу – понекад је Остојић читао уместо Скерлића.) До танчина је Зорица Хаџић описала тај сукоб и онда нам се сукоб са Павлом Поповићем указао као логичан... Но, по судбину Милана Шевића, по његово присуство у литератури, погубнији је један други, назваћемо га, новосадски сукоб – и то у тренутку док Шевић није жив. (Да ли то онда и уопште звати сукобом?)

Али, пре уласка у тај део приче, морамо се задржати на употреби речи *никада* – у смислу гледања у будућност. Ко изговара реч *никада*?

Неко ко поседује извесност, неко ко зна шта ће се догодити... Као и неко ко се обраћа бирачком телу – кад хоће да подебља неки став. Младен Лесковац, који је умео више да каже једном реченицом него други читавим књигама – у случају Милана Шевића – изговорио је ту реч из политичког речника, и то на мало чудан начин. Полујавно!

Године 1987, враћајући Шевићеве *Дневнике* Управи Рукописног одељења Матице српске, Лесковац им упућује и писмо. (Узгред, Лесковчева обраћања људима често су се претварала у наређења, и то и овде долази до изражаја.) Дакле, Лесковац, између осталог, пише: „Управа Рукописног одељења, садашња и све будуће, треба стога да имају на уму да ове Шевићеве дневнике у целини *никада* не би требало објавити”. (То *никада* је Лесковац подвукао!) Шта је ту интересно? Лесковац је од двадесет бележница, то он сам каже, прочитао две, али зна да то никада не би требало објавити. Јер, каже даље Лесковац, код нас се често публикује и оно што за публикавање није. (Узгред, најдосаднија књига коју сам у животу читао је Змајев *Бечки дневник*, који је приредио за штампу управо Младен Лесковац. Но читао сам га: тражио сам место Лазе Костића у Змајевом животу.)

Да ли да узмемо здраво за готово Лесковчеву тврдњу да је прочитао само две бележнице? Да ли је можда завирио мало и у друге? И кога је желео да сачува те 1987. године и свих будућих година? Буџет Матице српске, читалачку публику или можда самог себе? Нећу то открити читаоцима. Нека одговор потраже у овој књизи – кад је реклама нек је реклама.

Вратимо се, данас, Милану Шевићу. Не остаје нам ништа друго до да се чудимо. Зар је могуће да је поред толико институција једино Милан Шевић имао сачуван комплет Змајевог *Невена*? Да ли је за чуђење кад Шевић о Змају зна оно што Змај не зна сам о себи. И пре ове књиге сам знао – прочитао сам у Шевићевим *Дневницима* – да је управо Шевић сачувао *Београдске новине*, које су излазиле током Првог светског рата. Знао сам и да је у то време док су сви окренути тражењу комада хлеба, Шевић у Нишу прикупљао успомене на Стевана Сремца... Једноставно, имао је више културе. Не смем да напишем колико је Змајевих писама сакупио Шевић – не смем, јер ће се открити због чега је Лесковац саветовао тадашњу и све будуће Управе Рукописног одељења Матице српске да не штампају Шевићеве *Дневнике*.

Више пута сам писао о повратку Лазе Костића у српску књижевност после Првог светског рата. Истицао сам текстове Тодора Манојловића, Милоша Црњанског, *Анџолоџију Лаза Косић* Светислава Стефановића... Знао сам, наравно, за све Стефановићеве текстове о Костићу из прве деценије 20. века. Но, нисам знао да је постојао интерес књижевне публике за поезију Лазе Костића и у првој деценији 20. века. То нам, преко Милана Шевића, открива Зорица Хаџић. Присуствовао је Милан Шевић разговору између Геце Кона и Лазе Костића. Тражио је Геца Кон

од Лазе песме – јер их публика тражи! И пристао је, после мало нећкања, Лаза Костић. Но, када је завршио избор из поезије – Лаза Костић се размимоишао са Коном. Или је Лаза Костић заценио своју књигу, или је Геци Кону било жао живог новца, тек до договора није дошло... Али Милан Шевић, скромни Милан Шевић, предлаже Милану Савићу, тада секретару Матице српске и уреднику *Лейхойса Матџице срџске*, да направи преседан и да уместо прославе јубилеја Лазе Костића тај јубилеј обележе објављивањем Костићеве поезије. Притом Милан Шевић тражи да Милан Савић на састанку Књижевног одбора то провуче као свој предлог... Да ли је потребно да кажем да су у позадини Костићеве *Santa Maria della Salute* били и Милани? (Лепа множина.) Једино се Лесковац, који је имао неко ирационално ривалство са онима који су познавали Костића, овом открићу не би обрадовао... (Мада, правде ради, требало би рећи да је у Лесковчево време објављен леп број књига о Костићу.)

Знао је Милан Шевић шта је документ и вредност документа. Да има тун правде у овој култури, барем један архив би понео име Милана Шевића. А Шевићева реченица из писма Васи Стајићу („Али кад то други нису спремили нама, спремимо ми другима”), требало би да, уместо ценовника, краси просторије сваког архива. (Украсили смо паркове бистама песника из држава за које смо једва чули, а гробно место Милана Шевића остављено је доброј вољи појединца...)

И сада долазимо до тога да ли овај човек-архив има и књижевног дара или је само неко ко прикупља грађу другима и задовољава се тиме.

Упутићу читаоце на *Дневнике* Милана Шевића; упутићу их на онај део кад Шевић, пре свих, забележи неколико реченица одушевљења после читања *Нечистије крви* Борисава Станковића. (Морам да напишем пуно име писца Станковића, јер и то заборављамо.) Коначно, на гробу Лазе Костића говорио је Милан Шевић... Прву докторску тезу о Доситеју Обрадовићу написао је Милан Шевић.

Да не буде забуне, није овде реч о популарности писца који ће бити читан и од чијих књига у књижарама неће моћи да се пролази... Овде је реч о уско специјалистичким радовима – када је Шевића једноставно немогуће заобићи. Мислим ту на оно што је писао о Доситеју (не само у докторској тези), о Лази Костићу (не само за сахрану), Змају, Бранку Радичевићу, Каћанском, Његошу... Дословце су понекад преузимали Шевићеве реченице, али нису осећали потребу да кажу да су то Шевићеве реченице...

Све је то, на један занимљив начин, тражећи све нове и нове податке, испричала Зорица Хаџић. Сам почетак књиге, који полази од награђеног Иве Тартаље, који се одушевљава рукописом Уроша Миланковића, а не зна да то није рукопис Уроша Миланковића већ препис Милана Шевића, па преко човека чије име награда носи, води нас Зорица Хаџић, на један леп, старински начин... Уз богате фусноте. Те фусноте су толико важне

да готово можемо говорити о горњем и доњем тексту – са радошћу се поглед спушта на доњи текст. (Узгред, Зорица Хаџић читаоцима о свему полаже рачун – остао је још онај „завршни” рачун, који се подноси и читаоцима и себи – а то је у овом случају објављивање преписке Милана Шевића.)

И да не заборавимо, ово је прича и за филмске сладokusце, са крaсним јунацима; отац Милана Шевића, који се, смирено, готово весело, трује после проневере; дед по мајци ништа није био бољи, с тим што се он утопио; а ту је и мајка, која, у тренуцима надахнућа, прокоцка имање за једну ноћ... И онда, једва младић, Милан Шевић, узима новац намењен школовању и одлази у свет! (У Новом Саду више није живео.)

Мени је остало само да се запитам, можда и по први пут – да ли сам способан за живот? И да се тешим – ипак је то филм.

Др Миливој С. НЕНИН
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
neninlok@yahoo.com

СОВА ПОД КРИЛИМА ОРЛА

Милена Кулић, *Лей Минервине сове – огледи о позоришној уметности*, СКЦ, Крагујевац 2017

Лей Минервине сове је књига огледа о позоришној уметности. Назлов је, како се наводи у „Пролегомени за читање театра”, инспирисан Хегеловим описом последње тачке „неког започетог посла”, те би тако „овај скуп есеја представљао својеврсни увид у трогодишње бављење позоришним темама, чврстим спонама између књижевности и позоришта”. У позоришној критици и театрологији ауторка запажа „непрестану потребу” за „оживљавањем онога што је ’завршено’, да не би неповратно нестало оно што се једне вечери збило у позоришту и истог трена припало прошлости”. Како за сову већина словенских народа верује да је налазач живе воде, тј. воде која васкрсава из мртвих, и у књизи Милене Кулић чланци оживљавају оно „завршено”, тј. обасјавају месечевом светлошћу ноћ прохујале представе. Позоришна представа је, дакле, дан или се можда може одредити и као рај. Сова се у јужнословенским легендама именује палим анђелом који више не може да види сунце. Међутим, писањем о минулим представама, тј. „летом Минервине сове” представа искрсава у сећању и „пали анђео” успоставља везу са „изгубљеним рајем”.